

znog naučnoistraživačkog rada i nastavnog iskustva autorke, koja se potrudila da našu misaonu aktivnost održi budnom do posljednje stranice priručnika. Iako se u knjizi problematizuju poglavlja koja zokupljaju naučnu pažnju sociologije obrazovanja, ipak čitalac nije ostao uskraćen za čitav dijapazon filozofskih, psiholo-

ških, pedagoških naučnih znanja i naučno relevantnih imena iz navedenih oblasti, što priručniku daje poseban značaj, vrijednost i cjelovitost naučnog poimanja ove kompleksne sociološke discipline.

Miomirka Lučić

Sanja Petkovska, *Ideja univerziteta i Bolonjski proces*, Biblioteka Initium, Zadužbina Andrejević, Beograd, 2010.

U izdanju Biblioteke Initium u Beogradu je 2010. godine izašla iz štampe knjiga Sanje Petkovske *Ideja univerziteta i Bolonjski proces*. Aktualnost teme čita se sa svake stranice navedenog štiva, naročito ako imamo u vidu nekoliko značajnih momenata savremenog društva: ekspanziju obrazovnog procesa, naročito visokog obrazovanja, njegov značaj u okviru savremenih globalizacijskih tokova, započeti proces ponovnog pozicioniranja univerziteta i kao ideje i kao institucije sa aspekta bolonjskog procesa. Autorka se upravo u knjizi bavi analizom navedenih elemenata, što se može vidjeti i iz strukture sadržaja knjige. Naime, knjiga se sastoji iz Uvoda, zatim poglavlja u kojem autorka analizira nastanak institucije univerziteta, od srednjevjekovnog do modernog – Humboltovog koji zapada u krizu, preko dijela u kojem se bavi analizom uspješnosti izvedenih reformi i nastalih promjena u sistemu visokog obrazovanja baziranih na Bolonjskoj deklaraciji u oblasti finansiranja i autonomije, do poglavlja koja se tiču novog „dvosmislenog“ definisanja autonomije univerziteta, završavajući poglavljem koji otvara prostor za upitnost: „da li je univerzitet demokratija koja je (još) uvijek u dolasku?“

Od trenutka kada se čovjek od ostalih živih bića distancirao zahvaljujući razumu i formirao primitivne oblike društvenih zajednica on uči, stiče znanje, iskustva, obrazuje se. Proces razotkrivanja suštine

pojma obrazovanja nije nimalo jednostavan. Ulazeći u jezgro tog procesa otvaramo polje znanja koje čovjek kreira da bi odgovorio na niz pitanja koja se tiču njegove egzistencije. Obrazovanje kao složen društveni fenomen možemo posmatrati na nekoliko različitih nivoa:

- Obrazovanjem stičemo znanja i sposobnosti koje su nam potrebne da bismo se bavili određenim zanimanjima. Ta znanja nam omogućavaju da zauzmemo određeno mjesto u visoko izdiferenciranoj društvenoj podijeli rada.
- U savremenom društvu, zahvaljujući obrazovanju pojedinac je u stanju da konstantno pod lupu stavlja svoju egzistenciju, svoju prirodu, da se pita, promišlja i mijenja i sebe sama i svijet koji ga okružuje.
- U procesu obrazovanja pojedinac izgrađuje svoj lični moralni imperativ kao osnovu koja ga i profilise kao moralno, samim tim i društveno biće (Koković, Flere, D. Lor).

Istina je da se univerzitet ne može posmatrati izdvojeno od vladajućih društvenih odnosa u okviru kojih djela, ali sa druge strane njegovo djelanje ne smije biti profilisano dnevno političkim dešavanjima date društvene zajednice. Savremeni univerzitet se danas pozicionira između dvije tendencije: one koja univerzitet vidi kao elitistički, zatvoreni, skoro konzervativni prostor sticanja postojećeg i otkrivanja novog znanja i one koja mjesto i ulogu

univerziteta procjenjuje kroz uspješnost obavljanja društvene funkcije koja je ovoj instituciji namijenjena u skladu sa vladajućim društvenim i kulturnim konsenzusom, a sve u cilju održanja postignutog stepena društvenog ekvilibrijuma. Premda se univerzitet najčešće definiše kao tradicionalna institucija promjene u ovoj sferi društva su neminovne naročito ako se ima u vidu činjenica da se ništa tako brzo ne mijenja kao znanje i obrazovanje.

Humboltovska koncepcija univerziteta je jedna od najstarijih ideja univerziteta u evropskom, ali i svjetskom sistemu visokog obrazovanja koja je zasnovana na „državnom aparatu, nacionalnoj kulturi i proizvodnji novih znanja“. Ovaj koncept organizacije univerziteta je još uvijek aktuelan naročito ako se ima u vidu diskurs o procesu pozicioniranja nove ideje univerziteta kroz bolonjsku reformu u savremenom evropskom društvu. Petkovska ističe da se pojedinac uključuje u sistem visokog obrazovanja po Humboltovom modelu shvatanja kao subjekta saznanja, ličnost koja aktivno učestvuje u kreiranju „uslova življenja u društvu i doprinosi realizaciji demokratskih ideala“ (Petkovska, 2010: 25). Krajnji cilj procesa obrazovanja po njoj jeste dostizanje progresivističkog i liberalističkog ideala sadržanih u ideji o razvoju čovjekovih potencijala i sposobnosti, odnosno Humbolt je smatrao da obrazovanje treba da vodi realizaciji svrhe ljudskog života. Osnovni elementi modernog univerziteta prema Humboltu su bili „afirmativni odnos univerzitetskog znanja prema državi, odbrambeni stav univerziteta prema sopstvenoj profesionalnoj praksi i centralni položaj filozofskog fakulteta unutar univerziteta. Filozofski fakultet, organizaciono i suštinski (nužnost valjanosti naučnog mišljenja), objedinjuje univerzitet“ (Petkovska, 2010: 26).

Novo pozicioniranje univerziteta na principima Lisabonske, Sorbonske i Bolonjske deklaracije, kao i dogovora iz Salamanke i Praga podrazumijeva reformu

cjelokupne strukture visokog obrazovanja. U takvom konceptu obrazovanja neka tradicionalna svojstva univerziteta, koja su egzistirala više od pola vijeka, nestaju. Uspješnost u osvajanju novih procesa na univerzitetu i mogućnost njihovog uvođenja u univerzitetske prakse zavisi od toga da li se ovi procesi doživljavaju kao svojevrsne potrebe ili se nameću sa strane pod pritiskom „relevantnih“ međunarodnih činilaca. Globalizacijski procesi svojom dinamikom i širinom djelovanja nameću potrebu za pojedincem koji će biti spreman da se uhvati u koštac sa novim oblicima rada i života. Da bi se to postiglo potrebno je da se proces obrazovanja kreira, formalno i sadržinski tako da pomogne pojedincu i društvu u procesima suočavanja sa izazovima globalizacijskih tendencija. Radikalne društvene, naučne i tehnološke promjene kojima smo izloženi u postindustrijskom društvu nameću potrebu traganja za odgovorom na pitanje: kakvo visoko obrazovanje treba da bude danas da bi odgovorilo potrebama savremenog čovjeka i društva. U duhu ove upitnosti i procesom traganja za konceptom obrazovanja koji će biti primjeren duhu vremena u kojem živimo ne smijemo izgubiti suštinu same ideje obrazovanja koju čine vrijednosni princip školovanja, učenje, intelektualni napredak i inventivnost.

Akademski sloboda nalazi se u rascjepu između neprikosnovenog naučnog principa „traganja za istinom i uvažavanja interesa društva“ odnosno njegove vladajuće strukture (Kameron 1998, Petkovska 2010). Petkovska ističe da je danas mnogo složenije odrediti suštinu principa autonomije univerziteta nego što je to bilo u granicama nacionalnih država, jer je na Svjetskoj konferenciji o visokom obrazovanju u organizaciji UNESKO-a utvrđeno da univerzitet služi „svjetskom društvu“, pa „entitet u odnosu na koji je univerzitet autonoman postaje nevidljiv i teško odrediti. Definisanje šta bi u tim okolnostima značila autonomija univerzi-

teta postalo je problematičnije“ (Petkowska, 2010: 51). S druge strane, Petkowska zapaža još jednu bitnu činjenicu, a to je da je UNESCO 1990. godine donio dokument koji se odnosi na princip akademske slobode, društvene odgovornosti i univerziteta iz kojeg se jasno vidi da u prvi plan nije diskurs o autonomiji univerziteta, već pokušaj razrješenja društvene krize. Princip autonomije univerziteta naglašen je kao krucijalan i u dokumentu *Magna Charta Universitatum* „koji predstavlja uvodni dokument u procesu bolonjske reforme visokog obrazovanja koji su sastavili rektori evropskih univerziteta“. Autonomija univerziteta bi trebalo da znači slobodu izbora, koja bi omogućavala opstanak u situacijama kada se stav države i univerziteta razlikuju, mogućnost izbora univerziteta da funkcioniše autonomno u odnosu na „duh vremena“ koji može da otežava njegov rad ili da bude u suprotnosti sa principima za koje se on zalaže (Petkowska, 2010: 52). Međutim u praksi stvari funkcionišu kvalitativno drugačije ističe Petkowska jer „često ne postoji mehanizam koji će studente i zaposlene na univerzitetu zaštititi od određenog ponašanja države ili samog univerziteta“ (Petkowska, 2010: 52). Autonomija

univerziteta shvaćena kao mogućnost da univerzitet funkcioniše slobodno i autonomno u odnosu na društveni kontekst koji njegovom funkcionisanju može postaviti uslove suprotne samoj suštini akademske slobode i autonomije. U praksi se autonomija univerziteta „odnosi na mogućnost i obaveze administracije i uprave da se ponašaju na određeni način“ (Petkowska, 2010: 52), što se može definisati kao svojevrsan oblik redukovanja principa autonomije. Saznavanje svijeta i širenje tog znanja zavisi od vladajuće strukture moći u svim dimenzijama njegov društvenog ispoljavanja (ekonomskoj, političkoj, nacionalnoj, rodnoj, rasnoj). Vladajući društveni odnosi izraženi hijerarhijski kroz razlike u odnosu na klasu, rasu, rod djelatno egzistiraju i neminovno se projektuju na svim nivoima obrazovnog sistema. Zato, prepuštajući se ovom štitu čitaoci u stvari započinju proces analitičkog i kritičkog preispitivanja značenja, mjesta i uloge univerziteta kao krucijalne institucije jednog društva i procesa obrazovanja kao jedne od najznačajnijih dimenzije savremenog društva.

Mirjana Popović